

KONSTITUCINĖ TEISĖ

SOCIALINĖS ASMENS TEISĖS IR JŲ KONSTITUCIONALIZACIJA LIETUVOJE

Dr. Ernestas Spruogis

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Teisės filosofijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 2 71 46 97
Elektroninis paštas E.Spruogis@lrkt.lt

Pateikta 2004 m. birželio 29 d.

Parengta spausdinti 2004 m. gruodžio 20 d.

Pagrindinės sąvokos: asmens autonomija, asmens gerovė, socialinės teisės.

S a n t r a u k a

Straipsnyje yra analizuojamos socialinių teisių juridinio pagrindimo ir jų konstitucionalizacijos Lietuvoje problemos. Pabrėžiama, kad socialinių asmens teisių pagrindu būtų galima laikyti asmens interesą į tinkamą (orų) gyvenimą. Šitas interesas yra itin kompleksinis, jam užtikrinti būtinos dvi sąlygos: 1) asmens autonomija ir 2) asmens gerovė. Asmens autonomija reiškia tai, jog individai patys sprendžia jiems svarbius klausimus, patys mąsto apie savo gyvenimą, apie tai, ką ir kaip jame jie norėtų pakeisti. Būtent asmens autonomija yra ta sąlyga, kuri neleidžia pamiršti, kad asmuo, turėdamas socialines teises, yra atsakingas už savo likimą, kad jis nepasikliautų vien valstybės laiduojama socialine apsauga. Straipsnyje daroma išvada, kad socialinės asmens teisės yra juridinės – jos negriauna teisingumo kaip nešališkumo. Socialinės teisės konceptualiai yra universalios teisės, kurias turi kiekvienas žmogus. Tačiau jų įgyvendinimas prasideda tuomet, kai asmuo patenka į nepalankią jam padėtį, kai visuomenei ir valstybei kyla pareiga užtikrinti jo interesą į tinkamą gyvenimą.

Straipsnyje atkreipiamas dėmesys, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktikoje pabrėžiamas formalusis socialinės valstybės principas, nustatantis valstybės ir jos institucijų distribucinių (perskirstymo) galių gaires. Pasak Konstitucinio Teismo, asmeniui teikiama socialinė parama neturi virsti privilegija, ji neturi sudaryti prielaidų asmeniui pačiam nesiekti didesnių pajamų, savo pastangomis neieškoti galimybių užtikrinti sau ir savo šeimai žmogaus orumą atitinkančias gyvenimo sąlygas.

Išvadas

Turbūt daugelis mūsų yra skaitę amerikiečių literatūros klasiko O. Henrio apsakymą „Faraonas ir giesmė“ ir prisimena vargetą, kuris kasmet padarydavo teisės pažeidimą tam, kad šaltąjį metų laiką praleistų šiltame kalėjime. „Trys mėnesiai užtikrinto maisto ir pastogės, padori draugija, priebėga nuo borėjo ir mėlynšvarkių Soupiui atrodė visų troškimų viršūnė“ [1, p. 12–17] – tokiais žodžiais galima išreikšti minėto vargetos troškimą atsidurti kalėjime. Ar mūsų laikais nėra tokių asmenų? Ar jiems negalima padėti? Ar visuomenė abejingai tebeturėtų žiūrėti į tokius atvejus? Ar tai nėra klausimai, susiję su teisės ir Konstitucijos veikimu? Šie klausimai tebėra svarbūs, aktualūs ir probleminiai.

Pateiktas literatūrinis pavyzdys yra svarbus tuo, kad jis tinka iliustruoti ne tik valstybės socialinei, bet ir baudžiamajai politikai, ypač atsižvelgiant į tai, jog laisvės atėmimo bausmė mūsų laikų Europoje yra pati griežčiausia kriminalinė bausmė, taikytina prasižengusiam asmeniui tik už sunkiausius teisės pažeidimus. Tačiau šio straipsnio tikslai nėra susiję su valstybės baudžiamąja politika – jie susiję su socialiniais klausimais.

Iš tiesų turbūt nėra svarbesnės problemos, kuri taip audrintų visuomenę, kaip socialinio teisingumo problema [2, p. 3]. Ir reiktų pasakyti, kad šia problema domėtasi visais laikais visose visuomenėse. Socialinė politika yra viena opiausių šiuolaikinių valstybių politikos krypčių. Minėti klausimai yra peržengę valstybės ribas ir tapę svarbiomis tarptautinėmis problemomis. Europos Taryba (ET), kurios nare nuo 1993 m. gegužės 14 d. yra ir Lietuva, siekia stiprinti socialinius ryšius visuomenėje, šalinti socialinę diskriminaciją, užtikrinti reikiamą socialinio saugumo ir aprūpinimo lygį bei labiausiai pažeidžiamų socialinių grupių apsaugą, padėti valstybėms narėms sprendžiant užimtumo, profesinio rengimo ir darbuotojų teisių klausimus, bendradarbiaujant migracijos srityje. ET yra priėmusi daug svarbių teisės aktų socialinių teisių srityje – tai 1961 m. Europos socialinė chartija, pataisyta 1996 m., 1964 m. Europos socialinės apsaugos kodeksas, pakoreguotas 1990 m., visa aibė rekomendacijų [3] ir kita. Lietuva, kaip ET narė, yra ratifikavusi Europos socialinę chartiją (pataisyta), kurią Lietuva pasirašė 1997 m. rugsėjo 8 d., o Lietuvoje ji įsigaliojo 2001 m. rugpjūčio 1 d., Europos laikinąjį susitarimą dėl senatvės, invalidumo ir maitintojo netekimo socialinės apsaugos sistemų ir jo protokolą, Europos laikinąjį susitarimą dėl kitų nei senatvės, invalidumo ir maitintojo netekimo socialinės apsaugos sistemų ir jo protokolą (visi pasirašyti 1997 m. lapkričio 19 d., o įsigaliojo 1999 m. gruodžio 1 d.) [4]. Tai konvencijos, kurios tiesiogiai susijusios su socialinių teisių įtvirtinimu. Europos Sąjunga, kurios nare Lietuva tapo 2004 m. gegužės 1 d., pripažįsta visas socialines teises, įtvirtintas Europos socialinėje chartijoje ir kituose teisės aktuose [5], yra priėmusi daug direktyvų socialinės politikos (darbo sąlygų, socialinės apsaugos ir pan.) srityje [6].

Šiame straipsnyje bus nagrinėjamas socialinių asmens teisių konstitucionalizavimo procesas Lietuvoje, nesigilinant į tarptautines socialinių teisių užtikrinimo klausimų sprendimo problemas. Straipsnio tikslas nėra tik aprašyti įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje socialines asmens teises arba jas pailiustruoti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktuose suformuluotais Konstitucijos nuostatų išaiškinimais. Priešingai – straipsnyje analizuojant teisinę literatūrą ir taikant loginės analizės metodą pirmiausia siekiama pagrįsti socialinių asmens teisių juridinį pobūdį, o tik po to pasiremiant teisės aktais analizuoti socialines asmens teises kaip konstitucines teises.

Lietuvoje socialinio valstybingumo problemas analizavo A. Vaišvila (žr. „Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje“ [7, p. 86–102] ir kt.), tačiau nacionalinės literatūros nagrinėjamais klausimais nėra itin gausu. Taip pat galima būtų paminėti A. Abramavičiaus [8, p. 129–137], E. Baltutytės [9, p. 75–80], T. Birmontienės [10, p. 332–339], E. Kūrio [10, p. 266–270], E. Šileikio [11, p. 204–208], V. A. Vaičiūčio [12, p. 124–133] kai kuriuos publikuotus socialinių asmens teisių konstitucionalizavimo problemų tyrimus.

Asmens interesas į tinkamą gyvenimą kaip socialinių teisių pagrindas

Ryškiausia ir būdingiausia šiuolaikinės visuomenės sąmonės ir kultūros savybė yra žmogaus intereso į visavertį gyvenimą pripažinimas. Tiesa, asmens interesas į visavertį gyvenimą dažniau vadinamas asmens interesu į tinkamą gyvenimą (angl. *interest in having a decent life*). Pasak C. Fabre [13, p. 8], šitas interesas yra itin kompleksinis, jam užtikrinti būtinos dvi sąlygos: 1) asmens autonomija ir 2) asmens gerovė.

Asmens autonomijos sąvoka yra daugialypė ir nevienareikšmė, tačiau iš esmės ji reiškia tai, jog individai patys sprendžia jiems svarbius klausimus, patys mąsto apie savo gyvenimą, apie tai, ką ir kaip jame jie norėtų pakeisti. Kitaip tariant, būti autonomiškam – tai „galėti“ (turėti galimybes) kurti ir keisti savo gerovę. „Galėjimas“ apima asmeninius sugebėjimus, galimybių, esančių visuomenėje, visumą ir priėjimą prie šių galimybių. Pirma, kad galėtų kurti ir keisti savo gerovę, asmuo turi būti pajėgus ne tik fiziškai, bet ir protiška. Antra, asmuo turi turėti ne tik asmeninius sugebėjimus, bet ir galimybes. Pavyzdžiui, asmuo sėdintis duobės dugne ir negalintis iš ten išsiropšti, nors ir turėdamas valgyti ir gerti, dėl susiklėsusių galimybių turės labai ribotas galimybes veikti. Trečia, reikia, kad asmuo turėtų priėjimą prie šių galimybių. Pasak C. Fabre [13, p. 12], visi šie trys „galėjimo“ komponentai yra neatsiejamai susiję. Jeigu turime galimybes ir galima naudotis tomis galimybėmis, tai galime vystyti savo asmeninius fizinius ar psichinius (protinius) sugebėjimus. Pavyzdžiui, einant į plaukymo baseiną galima tapti geru plaukiku. Taip pat savo asmeninių fizinių ar psichinių (protinių) sugebėjimų ugdymas suteiks mums daugiau ir jų įgyvendinimo galimybių. Pavyzdžiui, jeigu vystome savo intelektualinius gebėjimus, tai galime suteikti sau įvairiausių galimybių.

Asmens gerovės koncepcija yra tokia pat sudėtinga, kaip ir asmens autonomijos koncepcija. Pasak A. Gewirth'o [14], gerovė apima įvairias sąlygas, kurios būtinos veikti ar įgyti tam tikroms galimybėms, būtinoms siekti tam tikros sėkmės. A. Seno [15] nuomone, pagrindinis asmens gerovės požymis – kaip tas asmuo gali funkcionuoti („funkcionavimas“ vartojamas itin plačia prasme: kaip veiksmai (valgymas ar skaitymas) arba kaip būsenos (būti gerai pamaitintam, nesigėdinti dėl savo skurdo)). Reikėtų sutikti su C. Fabre [13, p. 13] nuomone, kad bruožai, apibūdinantys asmens autonomiją, yra neatsiejamai susiję su bruožais, būdingais asmens gerovei, t. y. kai kuriais atvejais mes galime teigti, jog asmuo yra autonomiškas tuomet, kai jis turi tam tikras gerovės sąlygas, ir atvirkščiai, – kai asmuo autonomiškas, jis gali susikurti tam tikrą gerovę.

Intereso į tinkamą gyvenimą samprata siejama su asmens poreikiais. Jeigu asmuo nepatenkina tam tikrų poreikių, jis neturi tinkamų gyvenimo sąlygų, nėra autonomiškas ir pasiekęs tinkamą gerovės lygį. Buvimas gyvu yra būtina prielaida asmeniui būti autonomiškam ir siekti tam tikro gerovės lygio. Pasak C. Fabre [13, p. 17], pagrindiniai poreikiai yra maistas, būstas, sveikata, išsilavinimas; mat norint būti gyvam, reikia maisto, gėrimo ir, ligos atveju, medicinos priežiūros. Kita vertus, pažymėtina, kad siekdamas autonomijos ir tam tikro gerovės lygio, asmuo turi tenkinti poreikius, o ne norus ar užgaidas. Valstybė, remdamasi teise, negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad būtų sudarytos prielaidos tenkinti ne asmens poreikius, o norus ar užgaidas, kad dėl didesnės faktinės lygybės turi būti perskirstomi materialiniai ištekliai. Tai reiškia, kad atsidūrę žemiau tam tikros materialinės ir socialinės gerovės, taip pat išsilavinimo ribos, žmonės paprasčiausiai negali dalyvauti visuomenės gyvenime kaip piliečiai, juo labiau kaip lygūs piliečiai. Kaip turi būti apibrėžiama ši riba, nustato ne politinė koncepcija. Šią ribą lemia konkrečios visuomenės išsivystymo ekonominis, socialinis ir kultūrinis lygis [16, p. 197–201]. Kitaip tariant, poreikių lygis ir struktūra, taip pat jų tenkinimo būdas yra visuomenės istorinės raidos pasekmė ir negali būti vertinama tais pačiais rodikliais. Kiekvienoje konkrečioje visuomenėje ir valstybėje egzistuoja tam tikra normalaus gyvenimo lygio, kuris priklauso nuo jos ekonominio išsivystymo lygio, kultūros ir tradicijų, samprata.

Pilietinės visuomenės subjektų interesai ir poreikiai yra jos subjektų teisių užuomazga. A. Pumpučio teigimu, žmogaus teisių kūrimo pagrindas yra poreikis, o žmogaus teisių sistemą lemia poreikių sistema. Kitaip tariant, žmogaus teisių tipologiją lemia žmogaus porei-

kių tipologija [17, p. 61-65]; individo poreikiai yra realiausias kriterijus formuojantis žmogaus teisėms. Be to, daugelis individo poreikių egzistuoja kaip kultūros poreikis. Todėl visuomenės sąmonė ir kultūra faktiškai lemia ir šiuolaikinės žmogaus teises, jų turinį. Asmens interesas į tinkamą arba visavertį gyvenimą koreliuoja su būseną – orumu, t. y. asmens savęs vertinimu, kaip jis atrodo visuomenės akyse, su savo asmenybės pasaulyje įvertinimu [18, p. 73–74]. Tačiau orumas nėra subjektyvus asmens savęs vertinimas, jį lemia visuomeninis vertinimas – visuomenė nustato, kokie elgesio standartai yra teigiami, kokie neigiami [19, p. 69]. Todėl žmogaus orumas, jo vientisumas turi būti visuomenės, kurioje jis gyvena, rūpinimosi objektas, realiai pripažįstant kiekvieno žmogaus vertybes, sukuriant tam reikiamas sąlygas.

Minėta, kad subjektų interesai ir poreikiai yra subjektų teisių užuomazga. Tiesos dėlei būtina pabrėžti, kad yra dvi teorijų, aiškinančių asmens teisių pagrindus, grupės: pasirinkimo teorijos (vienas atstovų – H. L. A. Hartas) ir interesų teorijos (C. Fabre) [13, p. 13]. Šių teorijų analizė nėra straipsnio tikslas, tačiau pasakytina, jog A. Vaišvila, aiškindamas teisės struktūrą, originaliai susieja abi minėtas teorijas. Pasak jo, yra du teisės struktūros elementai (lygmenys): 1) vertybinis ir 2) norminis (valinis). Vertybinis teisės lygmuo – tai asmens įsisaugančios egzistenciniai interesai – vertybės, kurias jis nori apsaugoti, susikurti ar įsigyti norminant savo ir kitų asmenų ar institucijų elgesį. Tuo tarpu norminis (valinis) teisės lygmuo (elementas) – tai subjektyvus asmens reikalavimas pagarbos savo egzistencinėms vertybėms [20, p. 94–95].

Taigi socialinių asmens teisių pagrindu būtų galima laikyti interesą į tinkamą (orų) gyvenimą. „Visuomenės tiesioginė pareiga – užtikrinti visiems ir kiekvienam tam tikrą gerovės lygį, o būtent tokį, kuris būtinas užtikrinti orią žmogaus egzistenciją“ [21, p. 257].

Socialinės asmens teisės – juridinės ar moralinės?

Šiuolaikinės demokratinės valstybės socialinė veikla yra neišvengiama [22, p. 20]. Maža to, teigiama, kad tokia veikla yra ne tik būtina, tikslinga bet ir naudinga [23, p. 250–253]. Tačiau jei mes kalbame apie teisinę valstybę, kurios pačios bei jos institucijų ir pareigūnų veikla turėtų būti apriboti teisės, tokios valstybės socialinė veikla, jos įgyvendinimo būdai, priemonės bei kryptys (politika) taip pat turėtų atitikti teisę, būti teisiniai.

Teisinės valstybės esmė – jos paklusimas teisei. Išorinė pagrindinė teisės išraiškos forma yra konstitucija. Konstitucija – aukščiausia teisė, visų teisės aktų teisiškumo matas. Ji yra formų forma, normų norma [11, p. 52–55]. Teisės aktas, neatitinkantis konstitucijos (jeigu tai nustatyta tvarka konstatuojama), netenka savo teisiškumo ir turi būti šalinamas iš teisės sistemos. Konstitucija yra tas kriterijus, pagal kurį galima matuoti, vertinti ir teisės aktus, ir politiką [24, p. 12], taip pat ir valstybės veiklą.

Jeigu teisė (ir jos formų forma – konstitucija) analizuojama taikant pozityviąją metodologiją, tokia teisė galėtų būti „pripildyta“ bet kokio turinio [24, p. 14, taip pat 25, p. 30], kuris yra formalus pobūdžio. Tokį formalųjį turinį įprasta vadinti procedūriniu (formalioju) teisingumu [žr. 26]. Taigi šiuo atveju net nėra reikalo kelti klausimo, ar asmens socialinės teisės yra juridinės, ar moralinės. Jeigu jos išreikštos konstitucijos tekste, vadinasi, jos yra juridinės.

Sunkesnis atvejis, kai nagrinėjami klausimai, kokia turėtų būti konstitucija, kokių vertybių ji turėtų būti „pripildyta“. Kitaip tariant, susiduriame su materialiojo teisingumo klausimu. Literatūroje analizuojamos įvairiausios materialiojo teisingumo formos [žr. 27; 28 ir kt.], bet pastaruoju metu teigiama, jog teisiniam teisingumui būtinas nešališkumas. Teisingumas viešpatauja, kai nėra šališkumo, kuris reiškia, kad asmenys skirtingai traktuojami be pagrindo. Būti nešališkam reiškia traktuoti žmones lygiai įvairiais atžvilgiais. Kita vertus, nešališkumas – ne tas pats, kas lygybė. Asmenys gali būti skirstomi įvairiais pagrindais. Institutai gali skirti žmonių grupes pagal daugelį kriterijų. Nešališkumo reikalavimas reiškia, kad šie skirtumai turi būti nustatyti nuosekliai. Rinkoje asmenų perkamoji galia yra skirtinga. Nešališkumas nereiškia, kad šių skirtumų reikia nepaisyti. Priešingai, jie yra relevantiški taisyklėms, tad į juos reikia atsižvelgti. Nešališkumas draudžia asmenis traktuoti skirtingai tada, kai

tai nerelevantiška taisyklių veikimui. Nešališkumo reikalavimai asmenų traktavimui įvairiose teisės šakose, įskaitant ir baudžiamąją teisę, yra tokie patys [29, p. 221–224].

Su materialiojo teisingumo samprata neatsiejamai susijusios žmogaus teisės, kurios sudaro jo turinį [26]. Vieningai sutariama, kad veikiant liberalizmui suformuluotos negatyvios teisės yra teisinio pobūdžio (terminas „negatyvus“ labai plačiai išsaknijęs mokslinėje literatūroje [žr. 30, p. 57], todėl jis tekste bus vartojamas). Su šiomis teisėmis koreliuoja juridinė lygybė, kuri suprantama tik kaip formali, t. y. teisinio reguliavimo lygybė, griežtai ją priešinant ekonominei, arba „galutinio rezultato“, lygybei. Vadinasi, valstybė į asmenų veiklą gali kištis tik tuo atveju, jei vienas asmuo pažeidžia kito asmens minimalios asmeninės laisvės ribas. Kitaip tariant, yra remiamasi „neagresyvumo principu“: joks žmogus ar žmonių grupė neturi teisės griebtis agresyvios prievartos prieš kitą žmogų [31, p. 176–186]. Prievarta gali būti naudojama tik kaip atsakas į prievartą, tik gynybiniais tikslais ir tik prieš prievartautoją, prieš agresorių. Principas yra negatyvus ta prasme, kad jo laikymasis nereikalauja iš individo jokių pozityvių veiksmų, taigi neužkrauna jam jokios papildomos naštos, be tos, kurią jis jau neša kaip realiaame pasaulyje veikianti būtybė. Principas reikalauja nesiimti tam tikrų veiksmų – susilaikyti nuo agresijos prieš kitą. Jis nereikalauja ko nors atiduoti, o tik draudžia atimti. Neagresyvumo principo numatomos negatyvios teisės implikuoja tik negatyvias pareigas: individas turi teisę reikalauti, kad kiti asmenys nesikištų į jo veiklos erdvę, o kiti tik turi susilaikyti nuo to kišimosi. Vadinasi, negatyvios teisės ir pareigos niekada nekonfliktuoja tarpusavyje. Šia prasme jos gali būti universalizuotos – kiekvienas gali reikalauti savo negatyvių teisių pripažinimo nekonfliktuodamas su tokiu pat kito individo reikalavimu. Negatyvioji laisvė, negatyvios teisės ir teisinio reguliavimo (formalioji) lygybė nekonfliktuoja tarpusavyje.

Minėta, kad teisiniam teisingumui būtinas nešališkumas. Todėl liberalizmo (ir libertarizmo) ideologų nuomone, reikia atmesti bet kokios ekonominės, arba „galutinio rezultato“, lygybės galimybę. Jų manymu, negali būti jokio ekonominių išteklių perskirstymo: juk remiant vargšus, nuskriaudžiami kiti asmenys, nes per mokesčius atimama jų nuosavybės dalis. Šia prasme vienintelė ir pagrindinė valstybės funkcija – ginti asmeninės laisvės ribas ir formaliąją lygybę.

Negatyvios teisės, negatyvus teisingumas, negatyvioji laisvė ir formalioji lygybė tarpusavyje nekonfliktuoja, ir todėl laikomos neprieštarinomis tikromis juridinėmis vertybėmis, kurios atskiria asmenį nuo savavališkų valdžios veiksmų. Asmuo tarsi patenka į tam tikrą įstatymo saugomos laisvės erdvę, kai valstybė veikia kiekvieno asmens atžvilgiu nešališkai. Tokio negatyvaus pobūdžio yra ne tik asmeninės (pilietinės), bet ir politinės teisės. Kaip pabrėžia S. Stačiokas, teisėta galima laikyti tik demokratiškai suformuotą ir demokratiškai funkcionuojančią valdžią, nes tik tokia gali atstovauti tikrus, o ne menamus žmonių interesus [32, p. 57–64], su kuria ryšį atskleidžia būtent asmens politinės teisės. Net ir socialinės, ekonominės ar kultūrinės teisės (antrosios kartos teisės), jei jas aiškinsime negatyviai, tokiu atveju bus lygiavertės pilietinėms teisėms ir laisvėms. Prisiminkime P. Leono mintis: „Reikia skirti teisę turėti darbo nuo teisės ieškoti darbo“. Juk teisė ieškoti darbo suponuoja, kad kiti visuomenės nariai negali trukdyti tai atlikti (neagresyvumo principas), kitaip tariant, tai vienas negatyviosios laisvės aspektų. „Turėti darbo teisę (...) yra toji, jog (...) kiekvienas darbingas pilietis, kuris negauna darbo (...), turi teisę reikalauti, kad valstybė ar valstybės organizacijos, kaip bendruomenė ir kt., duotų jam darbo už paprastą atlyginimą“ [33, p. 381–385]. Pastaroji teisė yra pozityvioji, reikalaujanti visuomenės kolektyvinės pagalbos. Apskritai, antrosios kartos teisės yra laikomos pozityviosiomis, t. y. jos tam tikru būdu „prieša“ asmenį prie valstybės, įpareigodamos valstybę padėti atsidūrusiems ekonominėje ar socialinėje negandoje asmenims.

Pabrėžtina, kad negatyvusis teisingumas gilina visuomenės prieštaravimus realiaame gyvenime, jo ekonominėje, socialinėje srityje. Juk formalioji, arba teisinio reguliavimo, lygybė visiems asmenims nustato vienodas veikimo taisykles, starto galimybių lygybę, todėl esant lygioms teisinio reguliavimo galimybėms stipresni, sveikesni, pagaliau protingesni asmenys visada pasieks teigiamesnį galutinį rezultatą. Tačiau be jokios abejonės, ekonominės

* Negatyvumas šiame tekste reiškia ne neigimą, o kitų asmenų pasyvų elgesį asmeniui įgyvendinant savo teises ir laisves. Kitaip tariant, teisės ir laisvės, teisingumas apskritai negali būti „bloga“ pobūdžio.

lygiavos, arba „galutinio rezultato“ lygybės, laisvų individų visuomenėje negali būti. Tai pabrėžė ir J. Rawlsas [34, p. 66–72], kurio diferencijos principas nėra tapatus rezultato lygybei, ir R. Dworkinas [35, p. 205–213], kurio „išteklių lygybės“ principas taip pat skyrėsi nuo lėkštos, niveliuojančios rezultato lygybės, ir kt. „Galutinio rezultato“ lygybei pasiekti būtina labai stipri valstybės aparato jėga, kuri atliktų materialių (ir net kai kada nematerialių) vertybių perskirstymo funkciją, t. y. iš turtingesnių asmenų imtų, o vargšams atiduotų. Paprastai tariant, kai valstybė (kaip „prievaratos suverenai“) tampa tokių vertybių perskirstytoja monopolininkė, ji nekliudomai veržiasi į asmens minimalios laisvės sritį, pamindama jo pilietines teises.

Socialinių teisių paskirtis – užtikrinti normalų, visavertį asmens gyvenimą, t. y. asmeniui patekus į sunkią padėtį visuomenė ir valstybė įpareigos jį padėti. Pilietinių ir politinių, laikomų negatyviomis, teisių esmė yra valstybės valdžios ribojimas, aiškiai apibrėžiant minimalios asmeninės laisvės erdvę, o socialinės teisės, atvirkščiai, išplečia valstybės veiklos sritį. Tarybinėje visuomenėje, kai buvo draudžiama privati nuosavybė, socialinės teisės tapo ta priedanga, kuri pridengė valstybės ekonomines ir politines monopolines galias į savo piliečių „gyvenimo sutvarkymą“ ir dėl to į visišką „laisvos erdvės“ likvidavimą. Kitaip tariant, antraeilio vaidmens pirmos kartos teisėms suteikimas politinį režimą padaro nedemokratinį: teisės viršenybės principui, kurio turinį sudaro pirmos kartos teisės, nepaklūstanti valstybė nebevykdo teisingumo. Vadinasi, pripažįstant asmens socialines teises, negalima „pamiršti“ pilietinių ir politinių (negatyviųjų) asmens teisių, todėl negalima neigti laisvos ekonominės erdvės – laisvos rinkos reikšmės visuomeninės tvarkos raidai.

Paminėjau negatyvių teisių trūkumą, kad, nors jų įgyvendinimas yra nešališkas, jų nepakanka užtikrinti asmens interesams į tinkamą gyvenimą. Taip pat pabrėžiau, kad įprasta laikyti, jog socialinės teisės nėra juridinės, nes sukelia sumaištį dėl nešališkumo principo. Tačiau kyla natūralus klausimas: jeigu juridinis teisingumas yra tik negatyvus, tai kaip vertinti visą valstybės socialinę politiką? O ją, kaip minėta, reikia vertinti teisės atžvilgiu, nes visa valstybės veikla turi būti teisinga ir teisėta.

Pirma, jeigu teisė yra tik negatyvi, tai kaip galima laikyti visą socialinę-distribucinę valstybės veiklą (socialinę politiką) teisėta ir teisinga juridine prasme, t. y. atitinkančia juridinį negatyvų teisingumą, jeigu institucinį įrankį – teisę – valstybė savo veikla pažeidžia, įgyvendindama siektinas socialinio teisingumo idėjas, nesančias teisės pagrindu bei turiniu ir dar jai prieštaraujančias (mano tvirtu įsitikinimu, socialinė valstybės veikla negali būti lygiagreti juridiniam negatyviajam teisingumui – ji prieštarautų negatyviajam teisingumui)? Kitaip tariant, reikėtų sutikti su libertarų įžvalga, kad jokio distribucinio teisingumo teisine prasme visiškai negali būti, o valstybė, vadovaudamasi institucine negatyviaja teise, turi įgyvendinti idėjinį jos pagrindą – negatyvųjį teisingumą. Antra, jeigu teisės viešpatavimo principą laikytume tik politine ir moraline idėja, tada apie jį visiškai neverta kalbėti teisine prasme ir geriau konstatuoti, kad teisinė valstybė mirė, nes tokiu atveju valstybės paskirtis yra neaiški: ar ji turi šiek tiek laikytis (o gal ir nelabai laikytis) teisės reikalavimų, o gal užsiimti abstrakčių moralės reikalavimų ir socialinio teisingumo įgyvendinimu – juk vis tiek valstybė savo veikla „pataikys“ į teisės, kaip politinės ir moralinės idėjos, reikalavimus?

Manyčiau, jog socialines teises taip pat reikėtų laikyti juridinėmis. Kodėl?

Pirma, negatyviosios asmens teisės (pirmos kartos teisės), kaip ir socialinės teisės (kartu su visomis kitomis antros kartos teisėmis), „iškrenta“ iš pozityviaja metodologija besiremiančio teisės mokslo suformuluotos teisės sampratos. Pasak J. E. Lane, „ir teisinis pozityvizmas, ir teisinis realizmas atmeta teises kaip svarbiausią teisės elementą. Ir teisinio pozityvizmo, ir teisinio realizmo atstovai tarp teisės ir moralės, tarp teisinės tvarkos ir teisingumo reikalavimo mato gilią prarają.“ [29, p. 148–151]. Žmogaus teisių įsileidimas į teisės sampratą automatiškai suteikia teisei moralios teisės pobūdį. Prisiminkime Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teiginius apie žmogaus teises. 1996 m. lapkričio 20 d. nutarime [36] buvo nustatyta, kad teisės doktrinoje nėra suformuluotos prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių „vieningos sąvokos“. Naujausių laikų humanistinės teorijos paprastai remiasi tuo, kad žmogus nuo pat gimimo turi nuo jo asmens neatskiriamas pamatines ir nekintamas teises bei laisves. Žmogaus prigimtis yra pirminis prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių šaltinis. 1998 m.

gruodžio 9 d. nutarime [37] pabrėžta, kad „Prigimtines teises žmogus turi nepriklausomai nuo to, ar jos yra įtvirtintos valstybės teisės aktuose, ar ne. Šias teises turi kiekvienas žmogus, tai reiškia, kad jas turi ir geriausiai, ir blogiausiai žmonės.“ Vadinasi, tiek negatyvios, tiek pozityvios asmens teisės turi moralinį pobūdį, bet konceptualiai jos turėtų būti laikomos juridinėmis teisėmis.

Antra, atrodytų, kad pozityvios asmens teisės (kurioms priklauso ir socialinės) griaua teisingumą kaip nešališkumą. Nieko panašaus. Socialinės teisės konceptualiai yra universalios teisės, kurias turi kiekvienas žmogus. Tačiau jų įgyvendinimas prasideda tuomet, kai asmuo patenka į nepalankią jam padėtį, kai visuomenei ir valstybei kyla pareiga užtikrinti jo interesą į tinkamą gyvenimą.

Kita vertus, socialinių teisių „įsileidimas“ į teisės sampratą reiškia platųjį teisinio teisingumo apibrėžimą. Labai platų teisinį teisingumą, apimančią visas įsivaizduojamas teises, viešojo administravimo srityje ir teisinėje sistemoje yra sunku įgyvendinti, o tai yra trūkumas [29, p. 221-224].

Pažymėtina, kad socialinės teisės, analizuojant jas per teisių su jas legalizuojančiomis pareigomis koreliacijos prizmę, nėra laikomos juridinėmis [27, p. 196–203].

Socialinės teisės Lietuvos Konstitucinio Teismo nutarimuose

Minėta, kad teisingumas viešpatauja, kai nėra šališkumo, kuris reiškia, kad asmenys skirtingai traktuojami be pagrindo. Būti nešališkam reiškia traktuoti žmones lygiai įvairiais atžvilgiais. Kita vertus, nešališkumas – ne tas pats, kas lygybė. Įvairūs asmenys gali būti diferencijuojami įvairiais pagrindais.

Tokį požiūrį plėtoja ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1996 m. sausio 24 d. Konstitucinio Teismo nutarime [38] įtvirtinta, kad Konstitucijos 29 straipsnyje yra įtvirtintas visų asmenų lygybės įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams principas. Jo turi būti laikomasi ir leidžiant įstatymus, ir juos taikant, ir vykdant teisingumą. Šis principas įpareigoja vienodus faktus teisiškai vertinti vienodai ir draudžia iš esmės tokius pačius faktus savavališkai vertinti skirtingai. Konstitucijos 29 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų. Tačiau patys asmenys būna skirtingi, ir leidžiant įstatymus tam tikrais atvejais į tai atsižvelgtina. Pavyzdžiui, jei įstatyme visuomenės labui ar humanizmo siekiais bus atsižvelgta į asmenų socialinės padėties skirtumus, tai savaime dar nereikš asmenų lygybės principo pažeidimo. Be to, neretai įstatymai skiriami tik tam tikroms asmenų kategorijoms arba galioja tik esant tam tikroms situacijoms, į kurias patenka vienos ar kitos kategorijos asmenys. Teisinio reguliavimo būdus ir turinį lemia socialinio gyvenimo įvairovė. Tačiau prigimtinių žmogaus teisių skirtingas aiškinimas ir nevienodas taikymas atskiroms asmenų kategorijoms yra neleistas.

Konstitucinis Teismas 2004 m. sausio 26 d. nutarime [39] pabrėžė, kad Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta formali visų asmenų lygybė, šio straipsnio 2 dalyje – asmenų nediskriminavimo ir privilegijų neteikimo principas. Konstitucinis Teismas 1996 m. vasario 28 d. ir 2003 m. lapkričio 17 d. nutarimuose konstatavo, kad konstitucinis asmenų lygybės principas taikytinas ne tik fiziniams, bet ir juridiniams asmenims. Privilegijų tam tikrai subjektų grupei nustatymas sietinas ir su kitų subjektų diskriminavimu.

Minėta, kad socialinės teisės konceptualiai yra universalios teisės, kurias turi kiekvienas žmogus. Tačiau jų įgyvendinimas prasideda tuomet, kai asmuo patenka į nepalankią jam padėtį, kai visuomenei ir valstybei kyla pareiga užtikrinti jo interesą į tinkamą gyvenimą. Todėl socialinės teisės negali migdyti asmens, leisti jam tinginiauti, nepaneigia asmens iniciatyvos, atsakomybės už savo gyvenimą. Tokią doktriną plėtoja Lietuvos Konstitucinis Teismas. Štai 1997 m. kovo 12 d. nutarime [40] konstatuota, jog Konstitucijos 52 straipsnyje nustatyta, kad valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais. Šiomis nuostatomis išreiškiamas valstybės socialinis pobūdis, o socialiniam aprūpinimui, t. y.

visuomenės prisidėjimui prie išlaikymo tų savo narių, kurie negali dėl įstatymuose numatytų svarbių priežasčių apsirūpinti iš darbo ir kitokių pajamų arba yra nepakankamai aprūpinti, pripažįstamas konstitucinės vertybės statusas. Socialinės apsaugos priemonės išreiškia visuomenės solidarumo idėją. Jos padeda asmeniui apsaugoti nuo galimų socialinių rizikų. Žinoma, pilietinėje visuomenėje solidarumo principas nepaneigia asmeninės atsakomybės už savo likimą. Tai yra svarbiausia laisvo žmogaus saviraiškos sąlyga. Abipusės asmens ir visuomenės atsakomybės pripažinimas yra svarbus užtikrinant socialinę darną, laiduojant asmens laisvę ir galimybę apsaugoti nuo sunkumų, kurių žmogus vienas nepajėgtų įveikti. Todėl valstybė kuria socialinio aprūpinimo sistemą, kuri padėtų išlaikyti asmens orumą atitinkančias gyvenimo sąlygas, o prireikus suteiktų asmeniui būtiną socialinę pagalbą.

Apie tai, kad socialinės teisės neturi paneigti asmens iniciatyvos, atsakomybės už savo gyvenimą, pažymima Konstitucinio Teismo 2002 m. lapkričio 25 d. [41] ir 2003 m. gruodžio 3 d. [42] nutarimuose: „Pilietinėje visuomenėje solidarumo principas nepaneigia asmeninės atsakomybės už savo likimą, todėl socialinės apsaugos teisinis reguliavimas turi būti toks, kad būtų sudarytos prielaidos ir paskatos kiekvienam visuomenės nariui pačiam pasirūpinti savo gerove, o ne pasikliauti vien valstybės laiduojama socialine apsauga.“

Socialinių teisių traktavimui itin svarbus 2004 m. kovo 5 d. Konstitucinio Teismo nutarimas [43]. Jame įtvirtinta, kad pagal Konstituciją Lietuvos valstybė yra socialiai orientuota. Valstybės socialinė orientacija atsispindi įvairiose Konstitucijos nuostatose, įtvirtinančiose žmogaus ekonomines, socialines ir kultūrines teises, taip pat pilietines ir politines teises, visuomenės ir valstybės santykius, socialinės paramos ir socialinės apsaugos pagrindus, Tautos ūkio organizavimo ir reguliavimo principus, valstybės institucijų organizavimo ir veiklos pagrindus ir kt. Jame taip pat konstatuota, kad asmens teisė į socialinę paramą ir apskritai į socialinę apsaugą interpretuotina atsižvelgiant į Konstitucijoje įtvirtintus socialinės darnos ir teisingumo imperatyvus, konstitucinius asmenų lygiateisiškumo ir proporcingumo principus. Asmeniui teikiama socialinė parama neturi virsti privilegija, ji neturi sudaryti prielaidų asmeniui pačiam nesiekti didesnių pajamų, savo pastangomis ieškoti galimybių užtikrinti sau ir savo šeimai žmogaus orumą atitinkančias gyvenimo sąlygas. Tad Konstitucija nedraudžia įstatymų leidėjui įstatymu nustatyti tokių socialinės paramos teikimo pagrindų ir sąlygų, socialinės paramos dydžių, kad būtų skatinamos kiekvieno asmens pastangos pagal išgales pirmiausia pačiam pasirūpinti savo ir savo šeimos gerove ir prisidėti prie visos visuomenės gerovės. Įstatymų leidėjas turi plačią diskreciją diferencijuoti socialinę paramą. Tačiau atitinkamas teisinis reguliavimas turi būti nustatomas tik įstatymu, tai turi būti daroma laikantis Konstitucijos.

Norėtusi atkreipti dėmesį, kad Konstitucinis Teismas pabrėžia formalųjį socialinės valstybės principą, nustatantį valstybės ir jos institucijų distribucinių (perskirstymo) galių gaires, vadindamas jį socialiai orientuotos valstybės principu. Konstitucijos teksto kitaip interpretuoti ir neišeitų, tačiau socialinės valstybės terminas yra daug labiau paplitęs [žr. 23, p. 41–49].

Išvados

1. Socialinių asmens teisių pagrindu būtų galima laikyti asmens interesą į tinkamą (orų) gyvenimą. Šitas interesas yra itin kompleksinis, jam užtikrinti būtinos dvi sąlygos: 1) asmens autonomija ir 2) asmens gerovė. Asmens autonomija reiškia, jog individai patys sprendžia jiems svarbius klausimus, patys mąsto apie savo gyvenimą, apie tai, ką ir kaip jame jie norėtų pakeisti. Gerovė apima įvairias sąlygas, kurios būtinos veikti ar įgyti tam tikroms galimybėms, būtinoms siekti tam tikros sėkmės. Asmens autonomija yra ta sąlyga, kuri neleidžia pamiršti, jog asmuo, turėdamas socialines teises, yra atsakingas už savo likimą, kad jis nepasikliautų vien valstybės laiduojama socialine apsauga.

2. Socialinės asmens teisės yra juridinės – jos negriauna teisingumo kaip nešališkumo. Socialinės teisės konceptualiai yra universalios teisės, kurias turi kiekvienas žmogus. Tačiau jų įgyvendinimas prasideda tuomet, kai asmuo patenka į nepalankią jam padėtį, kai visuomenei ir valstybei kyla pareiga užtikrinti jo interesą į tinkamą gyvenimą. Kita vertus, jų įgyvendinimas kelia problemų.

3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktikoje pabrėžiamas formalusis socialinės valstybės principas, nustatantis valstybės ir jos institucijų distribucinių (perskirstymo) galių gaires. Pasak Konstitucinio Teismo, asmeniui teikiama socialinė parama neturi virsti privilegija, ji neturi sudaryti prielaidų asmeniui pačiam nesiekti didesnių pajamų, savo pastangomis neieškoti galimybių užtikrinti sau ir savo šeimai žmogaus orumą atitinkančias gyvenimo sąlygas.

LITERATŪRA

1. **Henris O.** Apsakymai. Londonas Dž. Apsakymai. Martinas Idenas. – Vilnius: Vaga, 1986.
2. **Биншток Ф. И., Ермакова Л. И., Коновалов Н. Н., Лещинская А. Ф., Москвин Д. Д., Наумова Н. Ф.** Проблемы социальной справедливости в зеркале современной экономической теории. – Москва: УРСС, 2002.
3. **Plačiau** žr. ET internet'o puslapyje www.coe.int/portalT.asp
4. www.urm.lt/data/30/LF42214441_etkonv.htm
5. www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=29686&Condition2=
6. **Plačiau** žr. europa.eu.int/eur-lex/en/lif/ind/en_analytical_index_05.html
7. **Vaišvila A.** Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. – Vilnius: Litimo, 2000.
8. **Абрамовичус А.** Конституционное правосудие и социальное государство // Конституционное правосудие и социальное государство. Сборник докладов. – Москва: Институт права и публичной политики, 2003.
9. **Baltutytė E.** Europos socialinė chartija ir socialinės teisės Konstitucijoje // Jurisprudencija. 2002. T. 30 (22).
10. **Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt.** Lietuvos konstitucinė teisė. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.
11. **Šileikis E.** Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003.
12. **Vaičaitis V. A.** What was decided by Lithuanian Constitutional Court in favour of pensioners? // Teisė. 2003. T. 49.
13. **Fabre C.** Social Rights Under the Constitution. Oxford University Press. Oxford Scholarship Online. Oxford University Press. 2000. <http://www.oxfordscholarship.com/oso/public/content/politicalscience/0198296754/toc.html>
14. **Gewirth A.** Human rights: Essays on Justification and Application. – Chicago: University of Chicago Press, 1982.
15. **Sen A.** Rights and Agency // Philosophy and Public Affairs. 1982. No. 11.
16. **Rawls J.** Politinis liberalizmas. – Vilnius: Eugrimas, 2002.
17. **Pumputis A.** Poreikių ir žmogaus teisių sistemos klausimu // Jurisprudencija. 2000. T. 15 (7).

18. **Jovaišas K.** Žmogaus garbė bei orumas: interpretavimo ir gynimo problemos // Teisės problemos 2004. Nr. 43.
19. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teismų praktikos apibendrinimai // Teismų praktika. 1998. Nr. 9.
20. **Vaišvila A.** Teisės teorija. – Vilnius: Justitia, 2000.
21. **Соловьев В. С.** Оправдание добра. – Москва, 1996.
22. **Мамут Л.** Легальное и правовое в социальной деятельности государства // Конституционное правосудие и социальное государство. Сборник докладов. – Москва: Институт права и публичной политики, 2003.
23. **Волгин Н. А., Гриценко Н. Н., Шарков Ф. И.** Социальное государство. – Москва: „Дашков и Ко“, 2003.
24. **Kūris E.** Konstitucionalizmas, holizmas ir antilegalizmas // Lane J. E. Konstitucija ir politikos teorija. – Kaunas: Naujasis lankas, 2003.
25. **Пферсманн О.** Значение социальных принципов в сравнительном конституционном праве // Конституционное правосудие и социальное государство. Сборник докладов. – Москва: Институт права и публичной политики, 2003.
26. **Spruogis E.** Pilietinių ir politinių bei ekonominių, socialinių ir kultūrinių asmens teisių santykis // Jurisprudencija. 2001. T. 21 (13).
27. **Vaišvila A.** Teisingumas: jo formos ir socialinė reikšmė (metodologinis aspektas) // Jurisprudencija. 2002. T. 24 (16).
28. **Baublys L.** Teisingumo sampratos problema globalizacijos procese // Jurisprudencija. 2003. T. 42 (34).
29. **Lane J. E.** Konstitucija ir politikos teorija. – Kaunas: Naujasis lankas, 2003.
30. **Daintith T.** The constitutional protection of economic rights // International Journal of Constitutional Law. – New York: Oxford University Press and New York University School of Law, 2004. Vol. 2. No. 1.
31. **Degutis A.** Individualizmas ir visuomeninė tvarka. – Vilnius: Eugrimas, 1998.
32. **Stačiokas S.** Žmogaus teisė dalyvauti valdant savo šalį (teisiniai ir politiniai aspektai) // Asmens konstitucinės teisės Lietuvoje: Tarptautinė konferencija, skirta asmens konstitucinių teisių turinio ir jų įgyvendinimo analizei. – Vilnius, 1996.
33. **Leonas P.** Teisės filosofijos istorija. – Vilnius: Mintis, 1995.
34. Sandel M. J. Liberalism and the Limits of Justice. – Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
35. **Dworkin R.** A Matter of Principle. – Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1985.
36. **Lietuvos Respublikos** Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas // Valstybės žinios. 1996. Nr. 114–2643.
37. **Lietuvos Respublikos** Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas // Valstybės žinios. 1998. Nr. 109–3004.
38. **Lietuvos Respublikos** Konstitucinio Teismo 1996 m. sausio 24 d. nutarimas // Valstybės žinios. 1996. Nr. 9-228.
39. **Lietuvos Respublikos** Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas // Valstybės žinios. 2004. Nr. 15–465.
40. **Lietuvos Respublikos** Konstitucinio Teismo 1997 m. kovo 12 d. nutarimas // Valstybės žinios. 1997. Nr. 23–546.
41. **Lietuvos Respublikos** Konstitucinio Teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas // Valstybės žinios. 2002. Nr. 113–5057.
42. **Lietuvos Respublikos** Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas // Valstybės žinios. 2003. Nr. 115–5221.
43. **Lietuvos Respublikos** Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas // Valstybės žinios. 2004. Nr. 38–1236.

Social Human Rights and their Constitutionalization in Lithuania

Dr. Ernestas Spruogis

Mykolas Romeris University

Keywords: *person's autonomy, person's welfare, social rights.*

SUMMARY

The article analyses problems of the legitimation of social rights and their constitutionalization in Lithuania. It is emphasized that a fundamental interest in having a decent (dignified) life could be hold a fundament of social human rights. This interest is a very complexed: 1) autonomy and 2) well-being are two privileged conditions of a fundamental interest in having a decent (dignified) life. A central idea in the concept of autonomy is that individuals decide for themselves what they think about any given question, what they want to do with their life and whether and how they want to change it. Namely autonomy is such a condition which doesn't allow to forget that a man having social human rights is responsible to take care of his/her own well-being by his/her self, but not to rely solely on the social assistance guaranteed by the state. The conclusion that social human rights have a juridical character, that they don't destroy justice as fairness is formulated in the article. Conceptually social rights are universal rights; every human being has these rights. However realization of these rights begins when a person meets unfavourable conditions, when a duty to the society and the state raises to guarantee his/her fundamental interest in having a decent (dignified) life.

The article discloses that formal principle of the social state establishing directives of the state's and it's institutions distributive powers is accentuated in the practice of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania. According to the Constitutional Court social assistance given to a person should not become a privilege, it should not create preconditions for a person not to strive for a higher income, not to search for possibilities to ensure to oneself and one's family by one's own effort the living conditions that are in line with human dignity.

